

Kindhuwelijkken in Centraal-Lombok:

*Een orthopedagogisch perspectief op
preventie en begeleiding*

Saloua Bedraoui

Professionele Bachelor Orthopedagogie –
Toegepaste Jeugdcriminologie

Academiejaar: 2024-2025

Voorwoord

Met deze scriptie sluit ik een bijzonder leertraject af dat mij diep geraakt en gevormd heeft. Tijdens mijn stage bij Anak Bangsa in Centraal-Lombok kwam ik in contact met jongeren voor wie het huwelijk geen keuze, maar een noodzaak leek. Hun verhalen vormden de drijfveer voor dit onderzoek.

Ik wil in het bijzonder de jongeren bedanken die hun ervaringen met mij deelden. Jullie vertrouwen en openheid betekenen meer dan woorden kunnen zeggen. Ook dank aan het team van Anak Bangsa voor hun begeleiding en inspiratie, en aan mijn docenten en stagebegeleider voor hun steun en kritische blik.

Tot slot een warme dank aan mijn familie en vrienden die altijd in mij geloofden. En bovenal: dank aan God.

Alhamdulillah.

1. INLEIDING	5
2. SELECTIE EN SITUERING VAN DE ONDERZOEKSVRAAG, HET THEMA EN DE SETTING BINNEN HET WERKVELD	5
3. RELEVANTIE EN SITUERING VAN DE ONDERZOEKSVRAAG BINNEN HET ORTHOPEDAGOGISCH GRONDPLAN	6
4. DEFINITIE	8
5. OORZAKEN.....	9
5.1. Macroniveau – structurele oorzaken.....	9
a. Geïstitutionaliseerde genderongelijkheid	10
b. Armoede	11
c. Onderwijsbeleid en systeem	12
d. Juridisch beleid en systeem	13
5.2 Mesoniveau – culturele praktijken, normen en gemeenschapsdruk	14
a. Culturele gemeenschap	15
b. Religieuze gemeenschap	16
d. Schoolbeleid	17
5.3 Microniveau – opvoeding, gezinsdynamiek en emotionele motieven	18
5.4 Praktijkgerichte ervaringen	20
6. ORTHO BEGELEIDING.....	22
6.1 Positionering van de orthopedagoog	22
6.2 Grondhouding, Orthopedagogische principes bij transculturele begeleiding	24
6.3 Interventies op microniveau: Versterking van meisjes én opvoedingsmilieu	26
6.4 Interventies op mesoniveau.....	28
a. Voorlichting aan jongeren	28
b. Ondersteuning van schoolteams en herziening van schoolbeleid.....	29
c. Partnerschap met religieuze leiders en dorpsautoriteiten	30
7. CONCLUSIE	31
8. CONCRETE ACTIE.....	32
9. SLOTREFLECTIE	35
BRONNENLIJST.....	37

BIJLAGEN 40

1. INLEIDING

Deze bachelorproef vertrekt vanuit een praktijkvraag die ontstond tijdens mijn stage in Centraal-Lombok: hoe kunnen kindhuwelijken voorkomen worden in een context waar jongeren vaak weinig alternatieven ervaren? Vanuit die vraag wordt in deze scriptie eerst onderzocht welke factoren kindhuwelijken in stand houden en vervolgens hoe praktijkgerichte orthopedagogische begeleiding daarop kan inspelen.

De analyse is opgebouwd volgens de niveaus van het orthopedagogisch grondplan. Eerst worden de oorzaken van kindhuwelijken besproken op macro-, meso- en microniveau. Vervolgens worden op diezelfde niveaus orthopedagogische handvatten en interventies uitgewerkt, met bijzondere aandacht voor meisjes. Deze scriptie combineert literatuurstudie en praktijkervaring en eindigt met een concrete preventieve actie in de vorm van een voorlichting op school. Doorheen de bachelorproef wordt telkens ruimte gemaakt voor nuance, culturele sensitiviteit en contextuele afstemming om tot onderbouwde en realistische handelingsmogelijkheden te komen.

2. SELECTIE EN SITUERING VAN DE ONDERZOEKSVRAAG, HET THEMA EN DE SETTING BINNEN HET WERKVELD

De keuze voor dit thema kwam voort uit een concrete vraag van mijn stageplek, Anak Bangsa Foundation in Centraal-Lombok, om rond kindhuwelijken te werken. Anak Bangsa is een non-profitorganisatie die gratis onderwijs aanbiedt aan kinderen uit sociaal kwetsbare gezinnen. Elk schooljaar opnieuw ziet de organisatie leerlingen uitvallen door het huwelijk. Jongeren verdwijnen plots uit het onderwijstraject, vaak zonder begeleiding of nazorg. De vraag die bij het team leefde, was eenvoudig maar urgent: hoe kunnen we dit voorkomen?

Centraal-Lombok vormt geen toevallige setting. Volgens Badan Pusat Statistik (2022) behoort Indonesië wereldwijd tot de landen met de hoogste prevalentie van kindhuwelijken. Binnen de regio West-Nusa Tenggara (NTB) is Centraal-Lombok het gebied met de meeste geregistreerde gevallen (Altazkiah Journal, 2023).

Om een preventieve actie te ontwikkelen, was eerst inzicht nodig in de oorzaken van kindhuwelijken. Tijdens gesprekken met jongeren, leerkrachten en sociaal werkers werd duidelijk hoe verweven die factoren zijn. Deze complexiteit vormde de basis voor de eerste deelvraag: Wat zijn de factoren die kindhuwelijken in stand houden in Lombok?

Tijdens mijn tijd in deze regio en op de stageplek, werd bovendien duidelijk dat beleidsmaatregelen vaak niet doordringen tot het dagelijkse leven van jongeren. Uit interviews en gesprekken bleek dat hulp nauwelijks voelbaar was waar die net het meest nodig leek. Als stagiaire en beginnend orthopedagoog zag ik tekorten, maar ook kansen voor begeleiding. Dat leidde tot de tweede deelvraag: Hoe kan een praktijkgerichte orthopedagogische begeleiding deze factoren beïnvloeden?

Deze bachelorproef vertrekt vanuit die dubbele focus: inzicht in de oorzaken enerzijds en een praktijkgerichte vertaling naar concrete orthopedagogische begeleiding anderzijds. Daarbij richt ik me bewust op de leefwereld van jongeren zelf en zoek ik naar handelingsmogelijkheden op het niveau van de jongere, het gezin en de sociale omgeving.

3. RELEVANTIE EN SITUERING VAN DE ONDERZOEKSVRAAG BINNEN HET ORTHOPEDAGOGISCH GRONDPLAN

3.1. Persoonlijke relevantie

De onderzoeksvraag van deze bachelorproef is voor mij niet enkel academisch of professioneel betekenisvol, maar ook persoonlijk relevant. Tijdens mijn stage hebben de gesprekken die ik heb gevoerd en de verhalen die mij werden verteld, mij erg geraakt. Niet alleen als stagiaire, maar ook als jonge vrouw met een meervoudige culturele achtergrond en gedeelde religieuze identiteit. Iets wat voor mij eerst heel abstract was, werd ineens heel echt.

Als moslima met o.a. marokkaanse roots, herken ik bepaalde normen en gevoeligheden die in de opvoeding of de leefwereld van deze jongeren een rol spelen. Dat maakt dat ik bepaalde waarden niet beschouw als vreemd of problematisch, maar als betekenisvol binnen hun referentiekader. Tegelijk stel ik mij de vraag hoe we deze waarden pedagogisch kunnen begeleiden, zonder dat ze worden ingezet als legitimering van schadelijke praktijken zoals kindhuwelijken. Deze positie is een troef, maar vraagt tegelijk voortdurende reflectie over hoe ik me kan positioneren als orthopedagoog in een context waarin mijn gedeelde waarden zowel brug als valkuil kunnen zijn.

Deze persoonlijke betrokkenheid motiveerde mij om deze bachelorproef te schrijven. Niet om van buitenaf te oordelen, maar om van binnenuit te zoeken naar hoe we jongeren pedagogisch kunnen versterken, in dialoog met hun context, in plaats van daartegenin.

3.2. Professionele relevantie

Kindhuwelijken hebben ingrijpende gevolgen voor het welzijn, de ontwikkeling en de rechten van jongeren. Meisjes die op jonge leeftijd trouwen lopen een verhoogd risico op schooluitval, partnergeweld, mentale gezondheidsproblemen en sociaal isolement (UNICEF, 2022; Wahono et al., 2022).

De onderzoeksvraag van deze bachelorproef is professioneel relevant omdat ze zich expliciet richt op de kloof tussen structureel beleid en de praktijk op micro- en mesoniveau. Hoewel Indonesië initiatieven onderneemt om kindhuwelijken terug te dringen, blijven die vaak hangen op juridisch of beleidsniveau en bereiken ze jongeren, gezinnen en scholen amper. Net daar, in de dagelijkse leefwereld van jongeren, bevindt zich de handelingsruimte van de praktijkgerichte orthopedagoog. Deze scriptie zoekt daarom niet naar grootschalige beleidsoplossingen, maar naar concrete, haalbare en cultureel afgestemde manieren waarop orthopedagogen kunnen inspelen op de oorzaken van kindhuwelijken en kunnen bijdragen aan preventie en versterking, vanuit begeleiding, opvoedingsondersteuning, onderwijscontext of gemeenschapswerk.

Daarnaast sluit dit thema rechtstreeks aan bij de Sustainable Development Goals, in het bijzonder SDG 5.3 (afschaffing van kindhuwelijken), maar ook SDG 4 (kwaliteitsonderwijs) en SDG 3 (gezondheid en welzijn) (UN General Assembly, 2015). Deze doelen benadrukken dat kindhuwelijken niet alleen een individueel, maar ook een structureel probleem zijn en dus ook een gedeelde professionele verantwoordelijkheid.

3.3. Verantwoording afbakening:

In deze bachelorproef heb ik ervoor gekozen om de onderzoeksvraag bewust niet strikt af te bakenen naar één specifieke doelgroep, leeftijdscategorie of setting. Die keuze is ontstaan vanuit de realiteit op mijn stageplek, waar ik merkte dat kindhuwelijken niet volgens één vast profiel verlopen. Jongeren uit verschillende leeftijden en gezinscontexten worden ermee geconfronteerd: soms onder druk, soms uit noodzaak en vaak door een combinatie van factoren. Een enge afbakening zou die complexe werkelijkheid onvoldoende weerspiegelen.

Daarnaast is deze onderzoeksvraag ook bewust breed opgezet in de analyse van oorzaken. Al vroeg in het proces werd duidelijk dat de factoren die kindhuwelijken in stand houden zich niet beperken tot het gezin of de jongere zelf, maar vermoedelijk op verschillende niveaus terug te vinden zijn: in bredere maatschappelijke structuren, in gemeenschapsnormen en in opvoedingspraktijken. Die verwevenheid maakt dat een strikte focus op slechts één niveau of één domein niet volstaat om het probleem ten gronde te begrijpen.

Toch ligt het hart van bachelorproef op het micro- en mesoniveau, omdat dat de plaats is waar mijn handelingsruimte als praktijkgerichte orthopedagoog zich bevindt. Tegelijk is het essentieel om ook de invloed van het macroniveau mee in beeld te houden, omdat maatschappelijke structuren en systemen vaak rechtstreeks doorwerken in de leefwereld van jongeren.

Door de onderzoeksvraag open te houden, creëer ik ruimte om die verschillende niveaus in kaart te brengen en tegelijk te onderzoeken waar en hoe een orthopedagogische begeleiding daarin betekenisvol kan zijn

4. DEFINITIE

Om de onderzoeksvraag onderbouwd te kunnen beantwoorden, is het noodzakelijk om eerst vast te stellen wat onder een kindhuwelijk wordt verstaan. Aangezien dit fenomeen op verschillende niveaus verschillend wordt geïnterpreteerd, wordt de definitie geanalyseerd op drie niveaus: internationaal, nationaal en lokaal-cultureel.

A. Internationaal

Hoewel de wettelijke minimumleeftijd per land verschilt, wordt een kindhuwelijk over het algemeen begrepen als het aangaan van een verbintenis of huwelijk waarbij één of beide personen jonger zijn dan achttien jaar (UNICEF, 2022). Deze definitie wordt breed erkend door VN-organisaties zoals UNICEF, WHO en UNFPA en door ngo's zoals Girls Not Brides en Save the Children.

Hoewel de leeftijdsgrens overal gelijk is, leggen organisaties verschillende accenten in hun benadering. UNICEF beschouwt kindhuwelijken primair als een schending van kinderrechten. UNFPA wijst op genderongelijkheid als structurele oorzaak. WHO richt zich op de gezondheidsrisico's, Girls Not Brides op het gebrek aan geïnformeerde toestemming en Save the Children op het geweldskarakter ervan.

De internationale verwerping van kindhuwelijken is juridisch verankerd in diverse verdragen. Volgens de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (artikel 16) mag een huwelijk enkel plaatsvinden met de vrije en volledige toestemming van beide partners. Dit principe wordt bevestigd door verdragen zoals het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR), het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR) en het VN-Kinderrechtenverdrag (CRC). Aanvullende verdragen zoals het Verdrag inzake Toestemming tot Huwelijk en het Protocol bij het Afrikaans Handvest benadrukken het belang van een wettelijke minimumleeftijd en formele registratie.

B. Nationaal

In Indonesië heeft de wettelijke definitie van een kindhuwelijk zich de afgelopen decennia positief ontwikkeld. Tot 2019 bedroeg de minimumleeftijd voor het huwelijk 16 jaar voor meisjes en 19 jaar voor jongens. Met de goedkeuring van Wet nr. 16 van 2019 werd de leeftijdsgrens voor meisjes gelijkgesteld aan die van jongens, namelijk 19 jaar (Republiek Indonesië, 2019). Indonesië komt daarmee formeel tegemoet aan zijn internationale verplichtingen als ondertekenaar van het Kinderrechtenverdrag (CRC) en het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW).

Een huwelijk waarbij een van beide partijen jonger is dan 19 jaar wordt sindsdien wettelijk erkend als een kindhuwelijk. Toch zijn er uitzonderingsmechanismen die toelaten dat deze grens in bepaalde gevallen wordt omzeild. Deze mechanismen en hun impact worden uitgebreid besproken in hoofdstuk.. (gevolgen)

C. Lokaal

Naast internationale en nationale kaders is het essentieel om rekening te houden met lokale invullingen van het huwelijk. Indonesië kent een grote religieuze en culturele diversiteit, waarbij normen rond huwelijk, volwassenheid en gender sterk kunnen variëren. In dit onderzoek ligt de focus op Centraal-Lombok, waar de meerderheid van de bevolking tot de islamitische Sasak-gemeenschap behoort.

In regio's zoals Centraal-Lombok wordt de legitimiteit van een huwelijk niet altijd bepaald door nationale wetgeving, maar eerder door religieuze of traditionele normen. Binnen het islamitisch recht wordt bijvoorbeeld geen vaste minimumleeftijd gehanteerd: het bereiken van de puberteit volstaat om een huwelijk als geldig te beschouwen. Daarnaast spelen lokale tradities en rituelen een belangrijke rol in de invulling van het huwelijksbegrip. Zo kent de Sasak-gemeenschap een huwelijkstraditie die mee bepaalt wanneer en hoe een huwelijk plaatsvindt (Van Bemmelen & Grijns, 2019). Hoe lokale religieuze of culturele tradities kunnen botsen op formele wetgeving, wordt nader toegelicht in hoofdstuk.. (oorzaken).

5. OORZAKEN

5.1. Macroniveau – structurele oorzaken

Op macroniveau worden kindhuwelijken in Indonesië in stand gehouden door structurele ongelijkheden binnen het maatschappelijke waardensysteem, het economisch beleid, het

onderwijsbeleid en het juridisch systeem. Hieronder worden de vier beleidsdomeinen besproken die het meest invloed uitoefenen en bijgevolg het vaakst vernoemd worden in de literatuur.

a. Geinstitutionaliseerde genderongelijkheid

Hoewel genderongelijkheid als thema sterk vervlochten is met andere structurele factoren, kies ik er in deze scriptie bewust voor om het als afzonderlijke factor te bespreken. De reden daarvoor is dat genderongelijkheid niet alleen een gevolg is van structurele omstandigheden, maar ook een onderliggende ordeningslogica die mee vormgeeft aan hoe andere domeinen functioneren. Daarmee werkt genderongelijkheid door tot op het meso- en microniveau.

In Indonesië is geïnstitutionaliseerde genderongelijkheid een van de meest bepalende structurele factoren achter kindhuwelijken. Deze manifesteert zich zowel in wetgeving als in religieus geïnspireerd beleid en maatschappelijke normen. Binnen het beleidsdomein mens- en levensbeschouwing zijn traditionele genderrollen diep verankerd geraakt in morele kaders die worden ondersteund door regelgeving, religieuze interpretaties en publieke discoursen. In deze context wordt het huwelijk voorgesteld als een moreel juiste, religieus legitieme en sociaal beschermende levenskeuze voor meisjes (Arnez & Budianta, 2024; Komnas Perempuan, 2022; Mutawali, 2016).

Deze framing wordt actief versterkt door lokale overheden en religieuze autoriteiten. Zo documenteert Komnas Perempuan (2022) dat er in 2021 minstens 441 regionale verordeningen van kracht waren die de bewegingsvrijheid, kledingkeuze en sociale interactie van vrouwen en meisjes reguleren. Regels zoals het verbod op dansen of op interactie met jongens legitimeren indirect het huwelijk als bescherming tegen publieke schaamte of religieus gesanctioneerde straf. In sommige provincies gelden deze regels zelfs voor niet-moslims, wat wijst op een diepgewortelde ideologische controle die verder reikt dan religieuze jurisdictie. Volgens Arnez en Budianta (2024) is dit een voorbeeld van een uitgesproken reguleringsdrang (regulatory zeal), waarbij morele waarden via lokale regelgeving worden opgelegd, in het bijzonder op het vlak van seksualiteit en sociale orde.

Mutawali (2016) vult aan dat in veel religieuze gemeenschappen de seksuele zuiverheid van meisjes als collectieve morele verantwoordelijkheid wordt beschouwd, wat het huwelijk tot een sociaal imperatief maakt.

In dit discours worden meisjes zelden gepresenteerd als zelfstandige actoren met rechten, maar eerder als dragers van familiale eer die beschermd moeten worden tegen moreel verval (Arnez,

2024). Het resultaat is een situatie waarin het huwelijk wordt aangewezen als de enige juiste route voor meisjes om sociale aanvaarding, religieuze legitimiteit en persoonlijke veiligheid te verkrijgen, waardoor kindhuwelijken maatschappelijk genormaliseerd raken.

Genderongelijkheid vormt dus niet alleen een fundamentele oorzaak van kindhuwelijken, maar functioneert ook als onderliggende structuur die andere factoren versterkt. Ze bepaalt in hoge mate welke kansen meisjes krijgen, hoe zij worden opgevoed en welke levenskeuzes als aanvaardbaar gelden. Binnen dit systeem wordt het huwelijk niet alleen genormaliseerd, maar vaak als enige veilige en sociaal legitieme optie voorgesteld.

b. Armoede

Armoede wordt internationaal erkend als een van de meest bepalende structurele oorzaken van kindhuwelijken. In gezinnen met een kwetsbare sociaaleconomische positie wordt het uithuwelijken van een dochter vaak gezien als een strategie om de financiële druk op het huishouden te verlichten. Wanneer gezinnen onvoldoende toegang hebben tot basisvoorzieningen zoals voedsel, onderwijs of huisvesting, wordt een huwelijk beschouwd als een oplossing: het vermindert het aantal gezinsleden ten laste en verschuift de verantwoordelijkheid naar de familie van de echtgenoot (UNICEF & ICRW, 2017; Wahono et al., 2022; Samnuzulsari et al., 2025).

In sommige contexten is een huwelijk niet alleen een uitweg uit armoede, maar levert het ook directe economische voordelen op. Families ontvangen bij het huwelijk van hun dochter regelmatig een bruidsprijs (uang jujur) of andere huwelijks giften, wat het huwelijk een financiële waarde toekent. Meisjes worden binnen dit systeem vaak benaderd als 'economisch kapitaal', waarbij een jonge leeftijd geassocieerd wordt met vruchtbaarheid, gehoorzaamheid en langdurige inzetbaarheid (UNFPA, 2012; Wahono et al., 2022). Zeker in landelijke gebieden, waar meisjes beperkte toegang hebben tot formeel onderwijs en betaalde arbeid, blijft hun economische waarde buiten het huwelijk minimaal (Hidayana et al., 2016; Rumble et al., 2018).

Volgens Arnez en Budianta (2024) wordt deze economische logica vaak versterkt door een bredere sociaal-culturele mentaliteit waarin het huwelijk wordt voorgesteld als een moreel juiste en sociaal aanvaarde overgang naar volwassenheid. In veel gemeenschappen leeft het idee dat een meisje toebehoort aan haar familie tot het moment waarop zij wordt overgedragen aan een echtgenoot. Dit overdrachtsproces gaat doorgaans gepaard met symbolische rituelen en financiële transacties en wordt collectief bekrachtigd binnen het dorpsnetwerk.

De structurele ongelijkheid wordt versterkt door het ontbreken van reële toekomstperspectieven. In contexten waar onderwijs, werkgelegenheid en sociale bescherming onvoldoende ontwikkeld

zijn, blijven meisjes afhankelijk van de beslissingen van hun familie en omgeving. Zij worden zelden aangemoedigd om hun eigen aspiraties te ontwikkelen of keuzes te maken, wat hun participatie, zingeving en sociaal functioneren ernstig belemmert. Zoals Samnuzulsari et al. (2025) aangeven, is armoede in Lombok niet alleen materieel van aard, maar ook symbolisch: zij beperkt het zelfbeeld en de handelingsruimte van meisjes.

Deze economische logica is verweven met traditionele genderverhoudingen waarin dochters worden beschouwd als middel tot het regelen van sociale allianties, status of schulden. In dergelijke contexten fungeert het huwelijk niet enkel als privébeslissing, maar als sociaal-economische transactie. Dit draagt bij aan de commodificatie van het meisjeslichaam en bevestigt het kindhuwelijk als maatschappelijk gelegitimeerde vorm van uitwisseling (Khaerani, 2019; Child Marriage in Indonesia, 2022).

c. Onderwijsbeleid en systeem

Hoewel onderwijs wereldwijd wordt erkend als een beschermende factor tegen kindhuwelijken, blijft deze beschermende functie in Indonesië vaak uit. In rurale gebieden zoals Lombok hebben meisjes doorgaans geen duurzame toegang tot kwaliteitsvol, inclusief en toekomstgericht onderwijs dat hen in staat stelt om eigen keuzes te maken en hun ontwikkeling voort te zetten (Hidayana et al., 2016; Child Marriage in Indonesia, 2022).

Structurele onderinvestering in landelijke regio's leidt tot ontoereikende infrastructuur, lange afstanden tot scholen, gebrekkig transport en beperkte digitale toegang. Scholen kampen met personeelstekorten, verouderde gebouwen en onvoldoende maatregelen tegen geweld of sociale uitsluiting, wat de veiligheid en continuïteit van meisjesonderwijs ernstig ondermijnt.

Daarbij komt dat meisjes in schoolcontext vaak worden gestigmatiseerd wanneer zij menstrueren, geruchten over relaties de ronde doen of wanneer zij als seksueel actief worden beschouwd. Deze sociale druk leidt tot schaamte, uitsluiting of zelfs uitschrijving, waardoor schooluitval toeneemt en het risico op een vroeg huwelijk groeit (Rohmah et al., 2020).

Ouders uit sociaaleconomisch kwetsbare milieus ervaren het schoolsysteem vaak als ontoegankelijk, onbegrijpelijk of weinig relevant voor de toekomst van hun dochters. Zeker in contexten waar wordt aangenomen dat meisjes uiteindelijk toch zullen trouwen, wordt onderwijs niet als investering gezien maar als tijdelijk tijdverdrijf zonder concreet toekomstperspectief (Samnuzulsari et al., 2025). In die realiteit vertegenwoordigt een huwelijk meer directe sociale zekerheid dan een diploma, en wordt het bovendien beschouwd als bescherming van de familiale reputatie.

Het Indonesische onderwijscurriculum slaagt er bovendien niet in om jongeren weerbaar te maken tegen sociale en seksuele druk. Relationele en seksuele vorming ontbreekt of blijft beperkt tot biologische basiskennis, waarbij thema's zoals instemming, grenzen, rechten of contraceptie worden gemeden uit angst voor controverses (Situmorang, 2024). Leerkrachten in religieus conservatieve regio's zoals West Nusa Tenggara geven aan dat zij deze thema's liever vermijden om conflicten met ouders of de gemeenschap te voorkomen (Utomo et al., 2014). Jongeren blijven daardoor afhankelijk van sociale media en informele bronnen, wat de verspreiding van misinformatie vergroot en schadelijke normen versterkt. Wanneer een meisje ongepland zwanger raakt of publiekelijk wordt gelinkt aan een jongen, geldt het huwelijk vaak als de enige sociaal aanvaardbare oplossing (Kurniasanti et al., 2019).

Zelfs wanneer onderwijs formeel beschikbaar is, wordt het niet noodzakelijk als waardevol ervaren. In regio's waar vrouwen ondanks hun opleiding amper toegang krijgen tot werk of sociale mobiliteit, is er voor ouders weinig motivatie om te investeren in het onderwijs van hun dochters (Drivers of Child Marriage, 2021). Zoals Arnez en Budianta (2024) opmerken, worden meisjes in dit discours niet gezien als toekomstige professionele of zelfstandige burgers, maar eerder als potentiële echtgenotes. Hun waarde wordt afgemeten aan reinheid, gehoorzaamheid en huwbaarheid, niet aan kennis of capaciteiten.

Het huidige onderwijsbeleid slaagt er dus niet in om structurele ongelijkheid te doorbreken of meisjes te beschermen tegen sociale druk. Het ontbreekt aan infrastructuur, pedagogische kwaliteit en een kritisch curriculum dat agency bevordert. In plaats van een hefboom tot emancipatie te zijn, draagt het onderwijsbeleid zo indirect bij aan de normalisering van kindhuwelijken.

d. Juridisch beleid en systeem

Een andere structurele factor die het voortbestaan van kindhuwelijken in Indonesië in stand houdt, is de aanwezigheid van een juridisch pluralistisch systeem waarin verschillende rechtsordes naast elkaar bestaan. Binnen dit systeem hebben zowel de nationale wetgeving, het islamitisch familierecht (hukum Islam) als het gewoonterecht (adat) normatieve geldigheid. Hoewel elk van deze kaders formeel een juridische basis heeft, ontstaat er door hun onderlinge spanningen en overlappingsen een situatie van juridische dubbelzinnigheid waarin bescherming niet universeel geldt, maar afhankelijk is van context, interpretatie en locatie.

In 2019 werd de Indonesische huwelijkswet herzien om de minimumleeftijd voor meisjes op te trekken van 16 naar 19 jaar. Ondanks deze formele versterking van kinderrechten laat het wettelijk kader ruimte voor uitzonderingen. Religieuze rechtbanken zoals de Pengadilan Agama

beschikken over discretionaire bevoegdheid om huwelijken onder deze leeftijdsgrens toe te staan op basis van religieuze, familiale of sociale motieven (Zulfiani, 2017; Child Marriage in Indonesia, 2022). Hierdoor wordt de uniforme toepassing van de wet ondermijnd, en ontstaat een juridische praktijk waarin leeftijdsgrenzen onderhandelbaar blijven.

Bovendien blijft het gewoonterecht, vooral in rurale gebieden, maatschappelijk dominant. Adat-normen hebben geen formele wettelijke status, maar oefenen een sterk sociaal gezag uit. In veel dorpen bepalen adat-leiders of families wanneer een huwelijk gepast is, vaak ingegeven door overwegingen zoals eerherstel, familienaam of herstel van sociale balans. Deze traditionele logica overstemt in de praktijk vaak het formele recht, waardoor meisjes in theorie beschermd zijn door nationale wetgeving, maar in de praktijk toch uitgehuwelijkt worden.

Een bijkomende problematiek is dat vele kindhuwelijken buiten het officiële registratiesysteem plaatsvinden. In plaats van een burgerlijk huwelijk, worden religieuze of adat-ceremonies voltrokken zonder juridische inschrijving. Volgens het Unregistered Marriages Report (2022) leidt dit tot een situatie van juridische onzichtbaarheid: meisjes die niet officieel gehuwd zijn, missen toegang tot identiteitsdocumenten, erfrecht, rechtsbijstand of formele bescherming bij echtscheiding en huiselijk geweld. Hierdoor blijven zij juridisch afhankelijk van de goedwil van hun echtgenoot of schoonfamilie, zonder effectieve bescherming.

Zoals Arnez en Budianta (2024) benadrukken, ontstaat hierdoor een juridische realiteit waarin wetten wel bestaan, maar niet universeel gelden. De nationale wet is formeel aanwezig, maar maatschappelijk vaak ondergeschikt aan lokale normen en gewoonten. De spanning tussen formele rechtsbescherming en sociaal aanvaarde praktijken resulteert in een normatief vacuüm waarin meisjes onvoldoende worden beschermd tegen een vroeg huwelijk.

Deze juridische dubbelzinnigheid draagt bij aan het voortbestaan van kindhuwelijken als maatschappelijk genormaliseerde praktijk. Doordat wetgeving, religieuze overtuiging en gewoonterecht elkaar overlappen of tegenspreken, blijft effectieve bescherming gefragmenteerd en onzeker. Dit ondermijnt het vertrouwen in de wet en bevestigt voor veel gemeenschappen het idee dat huwelijksbeslissingen buiten het formele recht vallen.

5.2 Mesoniveau – culturele praktijken, normen en gemeenschapsdruk

Op mesoniveau bevinden jongeren zich in een sociaal netwerk van lokale actoren die gezamenlijk normen bekrachtigen en sociale druk uitoefenen. Deze actoren omvatten de culturele gemeenschap, de religieuze gemeenschap, de juridische context in de buurt, de school als instelling en de brede dorpsomgeving (buurt). In wat volgt wordt elke actor besproken.

a. Culturele gemeenschap

Waar het macroniveau de ideologische en juridische structuren vastlegt die genderrollen institutionaliseren, komt diezelfde normatieve orde op mesoniveau tot leven binnen de culturele gemeenschap. Hier worden verwachtingen rond kuisheid, eer en gehoorzaamheid niet wettelijk opgelegd, maar sociaal beleefd en doorgegeven via tradities, informele afspraken en sociale druk binnen families en dorpsverband. Zo wordt het huwelijk niet alleen een norm op papier, maar een dagelijkse sociale realiteit die door de gemeenschap actief wordt afgedwongen.

Binnen de culturele gemeenschappen op Lombok en specifiek onder de Sasak-bevolking, die de meerderheid vormt in West Nusa Tenggara, speelt familiale eer een cruciale rol in sociale besluitvorming. De reputatie van een gezin is nauw verbonden met het gedrag van dochters, die worden geacht bescheiden, kuis en volgbaar te zijn. Elke vorm van afwijking, zoals laat thuiskomen of gezien worden met een jongen, roept vermoedens op die de familie onder druk zetten om reputatieschade te voorkomen. Vaak wordt dan een huwelijk voorgesteld als sociale herstelmaatregel (Child Marriage in Indonesia, 2022; Wahono et al., 2022).

Deze logica komt duidelijk tot uiting in het gebruik van het merariq-ritueel. In deze praktijk wordt een meisje meegenomen of 'ontvoerd' naar het huis van de jongen, wat sociaal wordt geïnterpreteerd als stilzwijgende instemming met een huwelijk. Terugkeren naar het ouderlijk huis wordt gezien als gezichtsverlies omdat gemeenschapsleden hen openlijk kunnen berispen, roddels verspreiden of hen sociaal uitsluiten. Ouders voelen zich daardoor vaak genoodzaakt het huwelijk te voltooien. Oorspronkelijk werd merariq beleefd als symbool van romantische instemming, maar in de huidige realiteit vindt het vaak plaats onder sociale druk, zonder actieve toestemming van het meisje (Merarik Culture, 2023; Samnuzulsari et al., 2025; Hidayana et al., 2016).

De culturele gemeenschap fungeert op deze manier als normhandhaver via informele praktijken en sociale sanctionering. Meisjes worden niet enkel op hun gedrag beoordeeld, maar ook in situaties geplaatst waarin trouwen de enige sociaal legitieme optie lijkt. De beslissing tot een kindhuwelijk is dan eerder een gemeenschapsreactie dan een vrije individuele keuze (Hidayana et al., 2016). Waar de culturele gemeenschap gedragsnormen bewaakt via sociale verwachtingen en eermechanismen, verleent de religieuze gemeenschap aan deze normen een spirituele legitimatie die ze moreel bindend maakt.

b. Religieuze gemeenschap

De religieuze normen die op nationaal niveau worden verankerd in beleid en regelgeving, krijgen binnen dorpen een eigen, beleefde invulling. In de dorpscontext van Lombok nemen lokale religieuze leiders zoals imams, kyai en moskeeraadsleden een centrale rol op in het bepalen van wat als moreel en sociaal aanvaardbaar wordt gezien. Hun interpretaties van religieuze voorschriften beïnvloeden sterk hoe huwelijk, seksualiteit en vrouw-zijn lokaal worden vormgegeven (Zulfiani, 2017).

In veel gemeenschappen wordt het huwelijk voor meisjes na de puberteit beschouwd als een religieuze verplichting. Deze opvatting wordt niet via formele sancties opgelegd, maar raakt verankerd in het dagelijkse leven via vrijdagpreken, religieuze lessen en sociale rituelen. Meisjes die zich niet aan deze gedragsverwachtingen houden – bijvoorbeeld door contact te hebben met jongens of door religieuze kledij niet te volgen – krijgen niet alleen te maken met afkeuring, maar kunnen ook uitgesloten worden door hun gemeenschap. Ook hun gezin draagt vaak de sociale gevolgen, wat de druk op ouders verhoogt om mee te bewegen in deze verwachtingen (Arnez & Budianta, 2024).

Religieuze motieven worden bovendien frequent gebruikt om een kindhuwelijk te rechtvaardigen. Ouders verwijzen hierbij naar religieuze teksten of traditie om hun beslissing te onderbouwen tegenover leerkrachten of hulpverleners. In sommige gevallen spelen religieuze leiders zelfs een directe rol in het verkrijgen van dispensatie via de Pengadilan Agama, de islamitische familierechtbank, waarmee zij ook juridisch bijdragen aan het bekrachtigen van het huwelijk (Arnez & Nisa, 2024).

Door hun nabijheid en moreel gezag geven religieuze gemeenschappen structurele normen uit het nationale beleid een concrete en sociale vorm in het dagelijkse leven van jongeren. Ze versterken zo het idee dat het huwelijk voor meisjes niet alleen wenselijk, maar ook noodzakelijk is, waardoor andere levenspaden zelden als reële optie worden beschouwd.

c. Buurt

Naast de culturele en religieuze invulling van normen, fungeert de buurt als structurele context waarin deze normen sociaal worden bewaakt, toegepast en bekrachtigd in het alledaagse leven.

In veel dorpen op Lombok wordt het formele recht niet als richtinggevend ervaren. In plaats daarvan zijn het adat-regels oftewel lokaal beleefd gewoonrecht, die bepalen wat sociaal aanvaardbaar is op het vlak van huwelijk, eerherstel en familiale besluitvorming. Dorpshoofden,

adat-leiders en andere gezagsfiguren fungeren daarbij als bemiddelaars in sociale conflicten of reputatieschade. Wanneer er sprake is van vermeend ongepast gedrag van een meisje, zoals interactie met een jongen, volgt vaak een musyawarah, een informele dorpsraadpleging die de druk kan opvoeren om snel een huwelijk te regelen (Samnuzulsari et al., 2025).

Dergelijke huwelijken worden regelmatig voltrokken via adat-ceremonies of religieuze rituelen, zonder burgerlijke registratie. Hierdoor blijven meisjes juridisch onzichtbaar en verliezen zij toegang tot basisrechten zoals identiteitsdocumenten, rechtsbijstand en bescherming bij echtscheiding of partnergeweld. Volgens het Unregistered Marriages Report (2022) zijn zij afhankelijk van de goodwill van hun echtgenoot of schoonfamilie, wat hun kwetsbaarheid versterkt.

In tegenstelling tot de spirituele druk van religieuze leiders of de symbolische kracht van culturele rituelen zoals merariq, komt de sociale controle vanuit de buurt tot uiting via dagelijkse observatie, roddels en informele rapportering binnen het dorp. Buren, familieleden en dorpsgenoten volgen het gedrag van meisjes nauwgezet en signaleren afwijkingen aan de familie. Afwijkend gedrag zoals te laat thuiskomen, het niet dragen van religieuze kledij of geruchten over romantisch contact, wordt vaak geïnterpreteerd als bedreiging voor de eer van het gezin. Ouders worden hierover informeel ingelicht en voelen zich verplicht om snel op te treden, waarbij een huwelijk als enige sociaal legitieme oplossing wordt aangereikt (Child Marriage in Indonesia, 2022).

Binnen dit sociale krachtenveld wordt individuele autonomie ondergeschikt aan collectieve reputatie. Afwijken van de norm betekent niet enkel persoonlijke afwijzing, maar wordt gelezen als moreel falen van het hele gezin. Dit maakt het bijzonder moeilijk voor meisjes én hun ouders om andere keuzes te overwegen die sociaal geaccepteerd blijven.

d. Schoolbeleid

Op mesoniveau functioneren scholen niet alleen als instellingen voor kennisoverdracht, maar ook als actieve dragers van morele orde binnen de gemeenschap. In rurale regio's zoals Lombok opereren scholen vaak in nauwe interactie met culturele en religieuze normen die elders in deze scriptie reeds zijn besproken. Dit betekent dat onderwijsinstellingen, leerkrachten en directies niet neutraal functioneren, maar mede vormgeven aan de morele grenzen waarbinnen meisjes zich kunnen bewegen.

In veel Indonesische dorpen worden meisjes die zwanger zijn of gehuwd zijn uitgesloten van het reguliere onderwijs. Deze uitsluiting gebeurt zelden op basis van formele regelgeving, maar ontstaat uit de morele interpretaties en gedragsverwachtingen die binnen het schoolteam en de

oudergemeenschap circuleren (Child Marriage in Indonesia, 2022; Rohmah et al., 2020). Leerkrachten en directies beschouwen deze meisjes vaak als in strijd met de verwachte 'voorbeeldfunctie', en vrezen dat hun aanwezigheid andere leerlingen zou aanzetten tot ongewenst gedrag.

Onder deze uitsluitingspraktijken schuilt een impliciete pedagogiek van normbevestiging. Seksuele activiteit, huwelijk of zwangerschap worden gelezen als tekenen van moreel falen, en bijgevolg als onverenigbaar met het profiel van een 'waardige' leerling (Rumble et al., 2018). De school wordt zo een ruimte waar sociale normen worden bewaakt, eerder dan een plek van bescherming of emancipatie. Meisjes verliezen hierdoor niet alleen hun recht op onderwijs, maar ook toegang tot sociale netwerken, zelfontwikkeling en toekomstkansen.

Voor veel ouders fungeert deze praktijk als onuitgesproken waarschuwing: zij zien dat meisjes die afwijken van het verwachte gedrag uit de schoolgemeenschap verdwijnen. Als preventieve strategie besluiten sommige gezinnen dan om hun dochter te laten trouwen vóór er sprake is van publieke afwijking. Zo wordt het huwelijk een sociaal aanvaarde uitweg om institutionele uitsluiting voor te zijn (Utomo et al., 2014).

Onderzoek wijst erop dat scholen op deze manier niet alleen passief aansluiten bij bestaande normen, maar ze ook actief versterken. Zoals Arnez & Budianta (2024) aangeven, reproduceren onderwijsinstellingen het culturele ideaal van de 'kuis en gehoorzame' vrouw, en worden zij mee actor in de sociale controle over meisjes. Daarmee bevestigen scholen het huwelijk als logische consequentie voor wie buiten de lijn loopt, en wordt hun rol als beschermende context ondermijnd

5.3 Microniveau – opvoeding, gezinsdynamiek en emotionele motieven

Hoewel het internationale onderzoek naar kindhuwelijken zich voornamelijk richt op structurele en culturele oorzaken op macro- en mesoniveau, blijven factoren op het microniveau opvallend onderbelicht. In veel studies wordt nauwelijks aandacht besteed aan de rol van gezinsdynamiek, opvoedingsstijl of individuele kwetsbaarheid als directe drijvers van kindhuwelijken. Toch gaven meisjes met wie ik sprak tijdens mijn veldonderzoek herhaaldelijk aan dat hun keuze (of aanvaarding) van een huwelijk niet enkel bepaald werd door religie, armoede of sociale druk, maar vooral door hoe zij zich voelden binnen hun gezin: gehoorzaamheid, emotionele afstand, gebrek aan ruimte voor dialoog of angst om af te wijken.

Deze observaties vormden voor mij de aanleiding om gericht te zoeken naar Indonesische literatuur die dit perspectief kon ondersteunen en verdiepen. Hoewel zeldzaam, bieden recente

studies van onder meer Yastuti et al. (2024), Bunga et al. (2025) en Muniri et al. (2023) wel degelijk inzichten in hoe opvoedingspraktijken, affectieve verhoudingen en het zelfbeeld van meisjes een fundamentele rol spelen in het ontstaan of aanvaarden van een kindhuwelijk. In wat volgt werk ik deze inzichten uit, niet als losstaande verklaringen, maar als verbindende schakels tussen structurele ongelijkheid en individuele besluitvorming.

In veel gezinnen in rurale Indonesische contexten heerst een opvoedingsklimaat waarin gezagsgetrouwheid en familiale gehoorzaamheid centraal staan. Ouders nemen beslissingen over huwelijk, religieuze plichten of school doorgaans zonder inspraak van het meisje, waarbij alternatieve perspectieven zelden worden besproken. Yastuti et al. (2024) stellen vast dat gezinnen waarin ouders zelf jong gehuwd zijn, vaker een autoritaire of juist permissieve stijl hanteren. Dit beperkt de ontwikkeling van responsiviteit en gedeelde besluitvorming, en maakt jongeren extra kwetsbaar voor externe druk.

Wanneer affectie binnen het gezin wordt ingevuld als controle of correctie, krijgen meisjes weinig ruimte voor emotionele expressie. Ze leren hun gevoelens te onderdrukken en worden niet aangemoedigd tot zelfreflectie of assertiviteit. Muniri et al. (2023) tonen aan dat meisjes in zulke situaties sneller op zoek gaan naar externe hechting. Het huwelijk wordt dan niet gekozen als volwassen partnerschap, maar beleefd als veilige haven of emotioneel vangnet. Deze dynamiek verhoogt de kans op teleurstelling, afhankelijkheid of zelfs partnergeweld (Muniri et al., 2023).

Binnen veel families worden huwelijkspatronen zonder reflectie herhaald. Bunga et al. (2025) beschrijven hoe opvoeders die zelf geen toegang hadden tot onderwijs of werk, deze afwezigheid niet als beperking beschouwen, maar als vanzelfsprekend. Dit beperkt het opvoedingsarsenaal tot het reproduceren van rollen als echtgenote en moeder. Voor meisjes blijven andere levenspaden onzichtbaar, en worden ze weinig gestimuleerd om aspiraties te ontwikkelen buiten het familiale verwachtingspatroon (Bunga et al., 2025).

Religieus geïnspireerde opvoedingskaders versterken deze patronen. In gemeenschappen zoals op Lombok krijgt opvoeding vorm binnen een collectieve religieuze moraal waarin het huwelijk wordt gezien als bescherming tegen zonde en als spirituele opdracht. Ouders en meisjes internaliseren dit discours, waardoor het huwelijk niet als keuze maar als plicht wordt geïnterpreteerd (Bunga et al., 2025; Muniri et al., 2023). In praktijkinterviews bleek dat meisjes dit frame vaak overnemen, zelfs wanneer ze geen werkelijke wens voelen om te trouwen.

De individuele draagkracht van meisjes blijkt hierin doorslaggevend. Meisjes die opgroeien in emotioneel onveilige situaties – zoals verwaarlozing, instabiliteit of gebroken gezinnen – tonen volgens Muniri et al. (2023) minder weerbaarheid bij het omgaan met sociale verwachtingen. Wie weinig eigenwaarde ontwikkelde of geleerd heeft om zich onderdanig op te stellen, ervaart

zelfs een impliciet huwelijksvoorstel als dwingend. In zulke gevallen wordt instemming niet gemotiveerd door verlangen, maar door angst, schuldgevoel of de nood aan bevestiging. De omgeving interpreteert dit als vrijwillige keuze, waardoor de kwetsbaarheid van het meisje onzichtbaar blijft (Muniri et al., 2023).

Deze literatuur toont aan dat kindhuwelijken niet uitsluitend verklaard kunnen worden door structurele druk of culturele normering, maar ook sterk samenhangen met opvoedkundige patronen, affectieve verwaarlozing en beperkte zelfwaardering op microniveau. Door deze vaak onderbelichte dynamieken zichtbaar te maken, ontstaat de mogelijkheid om gerichte begeleiding aan te bieden binnen de directe leefomgeving van het meisje en dit vervolgens te verbinden met bredere preventieve strategieën op mesoniveau.

De analyse van de oorzaken toont aan dat kindhuwelijken in Lombok het resultaat zijn van een complex samenspel van structurele, sociale en opvoedkundige factoren. Elk niveau (macro, meso en micro) levert hierbij een eigen bijdrage, maar geen enkel niveau staat op zichzelf. Structurele ongelijkheid op macroniveau beïnvloedt de normen en gedragingen op mesoniveau, die op hun beurt doorgegeven via opvoeding en gezinsverwachtingen op microniveau. Tegelijk kunnen veranderingen op micro- of mesoniveau bijdragen aan een bredere verschuiving in maatschappelijke denkkaders.

Hoewel de Indonesische overheid initiatieven neemt om kindhuwelijken terug te dringen, blijven deze inspanningen vaak hangen op beleidsniveau en hebben ze slechts beperkt effect in de leefwereld van jongeren. Precies daar, op het micro- en mesoniveau, ontbreekt het aan doordachte en contextgevoelige begeleiding. Als praktijkgerichte orthopedagoog is het dan ook op deze niveaus dat ik mijn handelingsruimte situeer.

In het volgende hoofdstuk beschrijf ik op welke manier ik vanuit mijn professionele rol en persoonlijke betrokkenheid bij dit thema kan bijdragen aan verandering. Daarbij reflecteer ik ook over mijn eigen visie en identiteiten, aangezien orthopedagogisch handelen nooit neutraal is.

5.4 Praktijkgerichte ervaringen

Binnen Anak Bangsa interviewde ik twee leerlingen die beiden een kindhuwelijk hadden meegemaakt. Uiteindelijk werden ze opnieuw toegelaten tot de school, op voorwaarde dat ze dit geheim zouden houden.

De eerste jongere, een jongen (W), vertelde me hoe hij een week een relatie had met een meisje. Op een avond wandelden ze samen buiten, toen ze werden aangesproken door enkele dorpsjongeren. Zij vonden het onaanvaardbaar dat een ongetrouwd koppel zich rond dat uur (ongeveer 22u) samen op straat bevond. Ze schakelden het dorps hoofd in en waarschuwden de familie van het meisje.

De dag nadien kwam haar familie hem thuis opzoeken, met één duidelijke boodschap: *“We willen dat hij met haar trouwt.”* Toen hij aangaf dat hij dat niet wilde, werd onmiddellijk gereageerd met dreiging: *“Maakt niet uit, het gaat gebeuren. Als je niet wil, krijg je problemen.”*. W voelde zich volledig ingesloten: *“Dan schaam je je. Ik kon niks meer zeggen. Ik was bang.”*. Ook zijn vader legde zich bij de druk neer en zei: *“Doe wat ze zeggen, anders wordt het erger.”* Uiteindelijk stemde hij toe, niet uit overtuiging, maar uit pure sociale overmacht.

Ook het meisje had geen zeggenschap over haar situatie. Zij werd eveneens onder druk gezet om te trouwen, zogenaamd om haar kuisheid te bewaken en de eer van de familie veilig te stellen. Achteraf bleek bovendien dat ze het huwelijk ook zag als enige mogelijkheid om te ontsnappen aan een onveilige thuissituatie. Ze vertelde dat ze seksueel grensoverschrijdend gedrag ervoer van haar stiefvader en trouwen leek de enige uitweg om aan die situatie te ontsnappen.

De ervaring van W. illustreert hoe verschillende oorzaken van kindhuwelijken op micro- en mesoniveau samenkomen. De verontwaardiging over zijn aanwezigheid met een meisje in het openbaar weerspiegelt de sociale controle en normhandhaving binnen de gemeenschap, waarin collectieve eer en schaamte bepalend zijn voor handelen (→ 5.2.a). De inschakeling van het dorps hoofd toont dat ook formele gezagsdragers deze normen actief bekrachtigen (→ 5.2.c). Niet alleen W. werd onder druk gezet, ook zijn vader gaf toe aan die sociale druk en droeg bij aan het afdwingen van het huwelijk: niet vanuit gezag, maar vanuit de vrees voor reputatieschade. Binnen het gezin ontbrak daardoor ruimte voor bescherming of tegenspraak, wat wijst op een autoritaire opvoedingsstijl waarin gehoorzaamheid primeert boven individuele autonomie (→ 5.3). Ook het meisje had geen keuzevrijheid: haar kuisheid en familie-eer stonden voorop, terwijl zij in werkelijkheid het huwelijk zag als enige uitweg uit een thuissituatie waarin sprake was van seksueel grensoverschrijdend gedrag (→ 5.3). Beide jongeren misten de handelingsbekwaamheid, middelen en ondersteuning om weerstand te bieden (→ 5.3). De voorwaarde tot geheimhouding bij hun terugkeer naar school bevestigt hoe uitsluiting en stilzwijgen ook binnen formele instellingen bijdragen aan het in stand houden van de praktijk (→ 5.2.d).

Ook tijdens schoolbezoeken aan junior high schools gaven docenten steeds aan dat kindhuwelijken een groot probleem vormden. Ze drukten hier hun gevoel van machteloosheid uit en vroegen me steeds om de voorlichting ook bij hen te geven.

Verder heb ik de afgelopen maanden zelf ondervonden hoe sterk sociale controle hier inwerkt op het dagelijks leven. Ik verbleef tijdens mijn stageperiode in een residentie tussen de lokale bevolking en werd meermaals geconfronteerd met subtiele maar dwingende vormen van toezicht. Zo werd ik aangesproken op het uur waarop ik thuiskwam of bevraagd over met wie ik gezien was, in dit geval mijn mannelijke medestagiair. Zelfs vóór de start van mijn stage werd ik door mijn stagementor, die tevens mijn vuurvrouw is, uitdrukkelijk aangesproken op mijn gedrag. Ze gaf aan dat alles wat ik zou doen dat afweek van de sociale norm, ook haar reputatie kon schaden omdat ik als haar 'gast' werd beschouwd.

Bovendien werk ik tijdens deze hele stage met kansarme kinderen en heb ik van dichtbij gezien hoe schrijnend hun leefomstandigheden vaak zijn. De drempels om naar school te gaan zijn torenhoog: gebrek aan financiële middelen, onstabiele thuissituaties en een dagelijks leven waarin onderwijs niet vanzelfsprekend is. Ik behandel dit onderwerp dan ook vanuit een perspectief van begrip en empathie. Wanneer zoveel factoren tegelijk tegenwerken en er geen uitzicht is op een haalbaar alternatief, wordt het begrijpelijk dat jongeren toegeven aan de druk. Niet uit onwil, maar omdat ze simpelweg geen uitweg zien.

Ten slotte vind ik het belangrijk om te benoemen dat onderwijs een cruciale rol speelt in het doorbreken van de armoedecyclus en het voorkomen van kindhuwelijken (Fitria et al., 2024), maar dat die rol onder druk staat zolang de positie van leerkrachten structureel verzwakt blijft. Tijdens mijn stage merkte ik bij sommige leerkrachten een duidelijke aarzeling om zich volledig te engageren, wat mede verklaard kan worden door de lage verloning en beperkte professionele ondersteuning. Onderzoek bevestigt dat deze omstandigheden een negatieve invloed hebben op hun motivatie en prestaties (Rosmanida et al., 2022). Als we onderwijs willen laten functioneren als beschermende factor, dan moeten ook de structurele noden van leerkrachten erkend en aangepakt worden.

6. ORTHO BEGELEIDING

6.1 Positionering van de orthopedagoog

Mijn referentiekader wordt gevormd door mijn identiteiten, persoonlijke ervaringen, opleiding en de maatschappelijke context waarin ik ben opgegroeid. Al deze elementen beïnvloeden hoe

ik naar jongeren kijk, welke signalen ik opmerk en hoe ik orthopedagogische begeleiding vormgeef. Ze bepalen waar ik aansluiting vind, wat ik als vanzelfsprekend ervaar en wat ik kritisch bevraag. Als praktijkgerichte orthopedagoog is het dan ook essentieel dat ik mij bewust positioneer: niet als neutrale begeleider, maar als iemand wiens blik en handelen altijd meebewegen met haar achtergrond.

Ik ben een jonge vrouw met Marokkaans-Italiaanse roots, geboren en opgegroeid in België (een West-Europees land) en ik ben moslima. Mijn achtergrond maakt dat ik sociale en familiale codes herken die ook in Lombok betekenisvol zijn: het belang van eer en schaamte, sociale controle binnen families, religieuze normen en verwachtingen rond het gedrag van meisjes. Die herkenning helpt mij om situaties vanuit begrip te benaderen. Tegelijk ben ik me ervan bewust dat ik niet op dezelfde kruispunten sta als de jongeren met wie ik werk. Mijn persoonlijke ervaringen worden mede gevormd door de specifieke combinatie van factoren waarin ik ben opgegroeid, en die maken dat dezelfde normen in mijn leven anders doorwerken.

Zo ben ik opgegroeid in een gezin waar culturele en religieuze waarden sterk aanwezig waren, maar waar tegelijk ook ruimte was voor onderhandeling, dialoog en wederzijds respect. Mijn ouders droegen bepaalde normen en overtuigingen mee vanuit hun achtergrond, maar ze stonden open voor nuance, gaven ruimte om vragen te stellen en maakten geen gebruik van sociale dwang of afwijzing. Daardoor kon ik een eigen visie ontwikkelen, binnen een veilig opvoedingskader. Dit is een groot verschil met situaties waarin genderongelijkheid, gezagsrelaties en gehoorzaamheid zonder inspraak de norm zijn, zoals bij veel jongeren in contexten waar kindhuwelijken voorkomen.

Mijn context in België is bovendien fundamenteel anders. Ik ben opgegroeid in een samenleving waarin individuele vrijheid en gelijkwaardigheid centraal staan, en waarin mijn gedrag niet automatisch wordt geassocieerd met de eer of reputatie van mijn familie. Die collectieve druk is in mijn leefwereld nauwelijks voelbaar, waardoor ik persoonlijke keuzes met veel meer autonomie kon maken. Ook op vlak van genderrollen heb ik veel vrijheid ervaren: als meisje werd ik aangemoedigd om te studeren, mijn mening te vormen en mijn grenzen aan te geven.

Ook mijn religieuze identiteit beleef ik binnen een ander kader. Hoewel ik dezelfde religie deel als veel jongeren in Lombok, is die in België niet maatschappelijk ingebed of wettelijk bekrachtigd, en wordt ze ook niet collectief afgedwongen. Ik kan mijn geloof zelfstandig en in relatieve vrijheid beleven, zonder sociale sancties bij afwijking van de norm. Die vrijheid beïnvloedt ook mijn kijk op religieuze opvoeding: ik zie religie niet als beperking, maar als een mogelijk kader voor versterking — mits het niet dwingend wordt toegepast.

Daarnaast heb ik het voorrecht gehad om op te groeien in een land met leerplicht, vrije toegang tot onderwijs en structurele bescherming van jongerenrechten. Als jong meisje werd ik omringd

door systemen die expliciet ontworpen zijn om mij te beschermen tegen uitsluiting, onveiligheid en sociale druk. Factoren die in Lombok bijdragen aan kindhuwelijken, zoals armoede, gebrekkige onderwijskansen, juridische kwetsbaarheid of normatieve control, zijn in mijn context juist gericht op het ondersteunen en versterken van meisjes.

De bacheloropleiding die ik nu afrond, heeft me bovendien extra inzichten en methodieken aangereikt. Ik heb geleerd hoe ik kritisch kan denken, hoe ik complexe situaties kan analyseren en hoe ik professioneel kan handelen. Dat alles maakt mij weerbaarder tegen sociale druk en beter in staat om mijn grenzen te bewaken of mijn keuzes te beargumenteren. Die weerbaarheid is geen vanzelfsprekendheid, maar het resultaat van structurele kansen, gezinsdynamiek en professionele vorming.

Deze verschillen dwingen mij tot voortdurende reflectie. Het feit dat ik bepaalde normen herken, betekent niet dat ik ze op dezelfde manier ervaar. Gedeelde religie of cultuur leidt niet automatisch tot gedeelde werkelijkheid. Daarom is het nodig om mijn positie als praktijkgerichte orthopedagoog binnen deze begeleiding telkens opnieuw kritisch te bevragen, niet om afstand te nemen van wie ik ben, maar om zorgvuldig te kunnen afstemmen op wie de ander is, en op wat die ander nodig heeft. Daarvoor is een bepaalde grondhouding nodig, die ik hieronder verder uitgediept wordt.

6.2 Grondhouding, Orthopedagogische principes bij transculturele begeleiding

Begeleiding in een transculturele context, vereist een grondhouding die vertrekt vanuit kaders zoals kruispuntdenken, diverssensitiviteit en contextgevoeligheid. Deze houding vormt geen aanvulling, maar de noodzakelijke voorwaarde om binnen een sociaal geladen omgeving op een ethische, haalbare en duurzame manier te kunnen handelen (Roose, De Bie & Roets, 2014; Geens, Roose & Vandenbroeck, 2019).

De analyse van de oorzaken van kindhuwelijken in deze bachelorproef toont aan hoe verschillende vormen van uitsluiting en druk elkaar versterken. Daaruit blijkt ook dat meisjes het hoogste risico lopen omdat zij zich op een kruising meerdere assen verbinden. Zo combineren zij vaak een lage sociaaleconomische positie met beperkte toegang tot onderwijs, een jonge leeftijd, een afhankelijke positie binnen het gezin, sterke religieus-culturele normen en een omgeving waarin sociale controle en eer een centrale rol spelen (UNICEF, 2022; Psaki et al., 2021; BPS, 2022).

Diverssensitief handelen is daarbij essentieel. Jongeren denken en handelen binnen een sociaal referentiekader waarin waarden zoals eer, gehoorzaamheid en religieuze plicht een bepalende rol spelen. Begeleiding moet daar niet van wegtrekken, maar er net op aansluiten. Door uit te gaan van waarden en overtuigingen die voor jongeren herkenbaar

zijn, vergroot de kans op betekenisvolle interactie en opbouw van vertrouwen. Het gebruik van vertrouwde rolmodellen of religieus geïnspireerde motivaties kan helpen om perspectieven open te zetten, zolang dit gebeurt met respect en zonder moralisering (Mutawali, 2016; Burgess et al., 2023).

Daarnaast vraagt begeleiding in sterk normatieve samenlevingen om structureel realisme en strategische afstemming. Tijdens de stage werd dit zichtbaar in een gesprek met de oprichter van de school waar deze bachelorproef werd ontwikkeld. Zij gaf aan dat seksuele voorlichting, hoewel pedagogisch waardevol, in de praktijk leidt tot negatieve beeldvorming, stigmatisering of zelfs veiligheidsrisico's. Scholen vermijden vernieuwing vaak uit vrees voor repercussies. Niet alleen jongeren of ouders, maar ook instellingen opereren binnen een sociaal weefsel waarin reputatie en legitimiteit zwaar doorwegen.

Zelfs begeleidingsvormen die inzetten op versterking en preventie kunnen als bemoeienis of culturele inmenging worden ervaren wanneer ze onvoldoende aansluiten bij lokale gevoeligheden. De marges voor verandering zijn beperkt. Initiatieven die te snel of te direct ingrijpen, kunnen leiden tot sociale spanningen en wantrouwen. Werkzame begeleiding positioneert zich daarom bewust binnen dit krachtenveld, sluit aan bij lokale waarden en beweegt mee met het tempo van de gemeenschap (Le Bossé, 2016; Van Robaey, 2016).

Verandering hoeft niet groots of confronterend te zijn. Kleine, herkenbare stappen, zoals het herformuleren van dominante boodschappen, het bespreekbaar maken van keuzes binnen de ruimte die jongeren ervaren of het betrekken van vertrouwde figuren, kunnen al een betekenisvolle verschuiving in gang zetten. Niet ondanks de context, maar dankzij een afstemming erop.

Begeleiding krijgt pas betekenis wanneer ze vertrekt vanuit de leefwereld van jongeren en aansluit bij hun tempo en mogelijkheden. Zelfreflectie is daarbij essentieel: wie begeleidt, moet ook kritisch blijven kijken naar het eigen kader en zich bewust zijn van verschillen in vrijheid, bescherming en positie. In België, bijvoorbeeld, zorgen leerplicht, rechtsbescherming en onderwijskansen voor een fundamenteel andere positie van meisjes dan in Lombok. Dat besef helpt om realistische verwachtingen te hanteren en begeleidingsstrategieën af te stemmen op de context waarin jongeren werkelijk leven.

Deze grondhouding vormt de kern van elk orthopedagogisch handelen in een context waar kwetsbaarheid en verbondenheid hand in hand gaan.

6.3 Interventies op microniveau: Versterking van meisjes én opvoedingsmilieu

Deze interventies zijn het meest doeltreffend wanneer zij, indien gepast, aansluiten bij vertrouwde religieuze of culturele referentiekaders (Mutawali, 2016;).

Binnen sociaal kwetsbare contexten zoals Lombok, waar sociale controle, religieuze normen en beperkte toegang tot onderwijs meisjes onder druk zetten om op jonge leeftijd te trouwen, is het versterken van hun handelingsbekwaamheid essentieel. Empowermentinterventies die rekening houden met de culturele en religieuze realiteit blijken hierin bijzonder effectief (WHO, 2024; Psaki et al., 2021). Het gaat niet enkel om individuele keuzevrijheid, maar om het aanleren van vaardigheden waarmee meisjes hun plaats leren innemen binnen het systeem waarin zij leven, met respect, kennis en weerbaarheid (Pharos, 2024).

Empowerment krijgt vorm via participatieve begeleidingstrajecten waarin meisjes reflecteren op hun wensen, belemmeringen en hulpbronnen. De *EMpower Toolkit* biedt hierbij praktische handvatten zoals life skills-modules over keuzes maken, grenzen stellen en doelen formuleren, evenals het *Girl Path Tool* dat obstakels en steunstructuren in kaart brengt (EMpower, 2020). Deze werkvormen kunnen meisjes helpen om na te denken over hun eigen toekomst en om sociale druk beter te herkennen en bespreekbaar te maken. Door met leeftijdsgenoten in een vaste groep te werken ontstaat bovendien ruimte voor herkenning, onderlinge steun en collectieve versterking (Burgess et al., 2023).

Mentorschap door oudere meisjes of vertrouwde vrouwen uit de gemeenschap kan dit proces verder ondersteunen, doordat het nabijheid en voorbeeldgedrag combineert. Zulke vormen van relationele versterking zijn in rurale contexten belangrijk, zeker wanneer individuele zelfbepaling wordt ingeperkt door gezinsbeslissingen of religieuze autoriteit (Aminah & Darmawan, 2023). Het begeleiden van meisjes betekent hier niet tegenover het systeem staan, maar veilige ruimte creëren binnen dat systeem, waarin ontwikkeling mogelijk wordt.

Empowerment kan echter niet los worden gezien van de gezinscontext waarin het kind opgroeit. Veel ouders in Lombok handelen vanuit oprechte bezorgdheid en willen hun dochters beschermen tegen armoede, sociale uitsluiting of schande bij ongehuwde relaties (Rozak & Aviana, 2024; Wahono et al., 2022). Tegelijk ontbreekt het vaak aan kennis over de gevolgen van kindhuwelijken of over alternatieven zoals voortgezet onderwijs (Hidayana et al., 2016; UNFPA, 2022). Ouderschap wordt zelden bevraagd, terwijl het net daar is dat preventie kan beginnen.

Om ouders hierin te ondersteunen, worden opvoedingssessies aangeboden waarin niet veroordeeld maar versterkt wordt. Met behulp van vertrouwde islamitische waarden zoals *rahmah* (genade), *amanah* (verantwoordelijkheid) en *ta'lim* (kennisopbouw), worden

alternatieve opvoedingskaders aangereikt die uitstel van huwelijk legitimeren als zorg, niet als tekortkoming (Mutawali, 2016). Ouders worden gestimuleerd om na te denken over hun invloed op het levenspad van hun dochter en wat zij wensen dat ze overneemt of juist doorbreekt. Zo ontstaat ruimte voor gedeelde reflectie over intergenerationele overdracht en het belang van emotionele nabijheid.

Psycho-educatie fungeert hierbij als verbindend instrument: ouders en meisjes worden op toegankelijke wijze geïnformeerd over de risico's van kindhuwelijken, het belang van onderwijs en het effect van opvoedingsstijl op psychisch welzijn en ontwikkelingskansen (WHO, 2024; Girls Not Brides, 2020; Wahid, 2024). Visualisaties, verhalen en gesprekken kunnen dit proces ondersteunen zonder te moraliseren. Onderwijs wordt daarbij voorgesteld als investering in waardigheid, zelfstandigheid en toekomst, ingebed in geloof en gemeenschap, niet als westerse breuklijn.

Meisjes met enkel een lagereschooldiploma, lopen tot 449 keer meer risico op een kindhuwelijk dan meisjes die hoger onderwijs volgen (Fitria et al., 2024). Het versterken van motivatie bij ouders en meisjes om school vol te houden, is dan ook een van de krachtigste preventiestrategieën. Begeleiding die onderwijs erkent als beschermend én zingeving bevorderend, verbindt ontwikkeling met waardigheid en creëert perspectief waar vroeger enkel plicht lag.

Op microniveau is het essentieel om tegelijk te werken met het kind én zijn directe omgeving. Wanneer relationele veiligheid, culturele herkenbaarheid en toekomstgerichtheid centraal staan, ontstaat ruimte voor verandering. Schadelijke cycli hoeven dan niet met conflict te worden doorbroken, maar kunnen via gedeelde herinterpretatie worden opgebroken. De orthopedagogische begeleiding wordt zo een proces van wederzijdse versterking, waarin het meisje niet alleen groeit in veerkracht, maar ook in verbondenheid met zichzelf, haar ouders, en haar toekomst.

Deze interventies laten zien dat het versterken van agency geen abstract doel is, maar een proces van relationele, culturele en pedagogische verbinding. Door meisjes én hun opvoedingsomgeving te ondersteunen in het herkennen van alternatieven, ontstaat ruimte voor nieuwe betekeniskaders waarin uitstel van huwelijk legitiem, wenselijk en haalbaar wordt. Deze versterking vormt de noodzakelijke basis voor bredere gemeenschapsverandering op mesoniveau.

6.4 Interventies op mesoniveau

Kindhuwelijken in Lombok worden niet uitsluitend binnen het gezin beslist, maar ook mogelijk gemaakt door sociale normen die sterk leven binnen scholen, religieuze gemeenschappen en dorpsnetwerken. Jongeren internaliseren verwachtingen rond eer, gehoorzaamheid en vrouwelijke seksualiteit via deze instituties (Hidayana et al., 2016; Aminah & Darmawan, 2023). Preventieve interventies op mesoniveau zijn er daarom op gericht om binnen die structuren ruimte te creëren voor reflectie, kritische bevraging en gedeeld opvoedingsverantwoordelijkheid.

a. Voorlichting aan jongeren

Veel jongeren in Lombok beschikken over beperkte of moraliserende informatie over huwelijk, rechten en toekomstmogelijkheden (Fitria et al., 2024). Tijdens voorlichtingssessies die ik zelf begeleidde, gaven jongeren spontaan aan dat zij preventie vooral koppelen aan religieuze en morele gedragskaders, zoals gehoorzaamheid of het vermijden van relaties. Dit wijst erop dat interventies pas betekenisvol worden wanneer zij niet tegenover, maar vanuit die waarden vertrekken.

Internationale literatuur bevestigt dit. Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie is het cruciaal dat empowermentinterventies ingebed zijn in de sociale realiteit van de doelgroep. Het doel is niet om traditionele normen te vervangen, maar om jongeren te ondersteunen in het kritisch navigeren binnen hun eigen morele referentiekader (WHO, 2024). Het erkennen van culturele en religieuze waarden blijkt daarbij essentieel voor duurzame gedragsverandering (Girls Not Brides, 2020). Burgess et al. (2023) tonen bovendien aan dat contextgevoelige programma's die vertrekken vanuit gedeelde overtuigingen, bijvoorbeeld via gerespecteerde rolmodellen, meer kans maken op sociale acceptatie.

Een effectieve orthopedagogische aanpak houdt dus rekening met deze referentiekaders en creëert ruimte voor vragen, reflectie en alternatief denken. Methodieken zoals storytelling, toekomstvisualisaties, groepsdiscussies of het Girl Path Tool (EMpower, 2020) maken dit mogelijk. Zulke werkvormen stimuleren eigenaarschap en sociale betrokkenheid, en kunnen eenvoudig worden aangepast aan school- of dorpscontexten. Door vertrouwde figuren zoals oudere meisjes of vrouwelijke dorpsrolmodellen te betrekken, wordt de brug geslagen tussen vertrouwdheid en vernieuwing, zonder culturele vervreemding.

Een concrete uitwerking van hoe zo een voorlichting vorm zou kunnen krijgen wordt later aangetoond in het hoofdstuk van de concrete actie.

b. Ondersteuning van schoolteams en herziening van schoolbeleid

Leerkrachten en BK-begeleiders staan dicht bij jongeren en beschikken over waardevolle signaleringsmogelijkheden, maar ervaren vaak handelingsverlegenheid wanneer zij geconfronteerd worden met thema's zoals huwelijk, seksualiteit of religieuze normen (Wahid, 2024). Ze vrezen reacties vanuit de gemeenschap of voelen zich onvoldoende voorbereid op hun pedagogische rol. Tegelijk blijkt dat net het onderwijs, mits versterkt en begeleid, een krachtige hefboom kan zijn in het voorkomen van kindhuwelijken (Mutawali, 2016).

Om die rol te kunnen opnemen, is het essentieel dat leerkrachten niet alleen ondersteund, maar ook inhoudelijk onderwezen worden. Uit gesprekken met collega's tijdens mijn stage² bleek dat veel leerkrachten zelf weinig of geen vorming hebben gekregen over relationele en seksuele opvoeding. Thema's zoals grenzen, instemming, lichamelijke integriteit en wederzijdse verantwoordelijkheid binnen het huwelijk blijven vaak onderbelicht. Ook onderzoek toont aan dat relationele vorming in Indonesië zelden structureel ingebed is in de lerarenopleiding, waardoor veel docenten dergelijke onderwerpen vermijden uit onzekerheid of angst voor conflicten met ouders (Situmorang, 2024; Utomo, Reimondos & McDonald, 2014).

Toch geven zij via hun lessen impliciet waarden en normen door. In vakken zoals religie worden kindhuwelijken zelden expliciet aanbevolen, maar krijgen ze wel morele legitimiteit via dominante interpretaties van religieuze plichten, zoals het huwelijk na de puberteit (Arnez & Budianta, 2024). Hierbij ligt de nadruk vaak op verboden gedrag, zoals zina (seks buiten het huwelijk), terwijl islamitische waarden zoals wederzijds respect, educatieplicht of het recht op kennis en zelfbeschikking minder aan bod komen.

Orthopedagogen kunnen hierin een brugfunctie vervullen door leerkrachten inhoudelijke vorming aan te bieden. Dit kan door relationele en seksuele vorming aan te reiken binnen een religieus-cultureel referentiekader dat door de gemeenschap gedragen wordt. Elementen zoals ta'lim (kennis), hifdz al-nafs (bescherming van het leven), rahmah (genade) en amanah (verantwoordelijkheid) kunnen als uitgangspunt dienen om thema's als seksuele integriteit, toekomstplanning en zorg binnen het huwelijk bespreekbaar te maken (WHO, 2024; Girls Not Brides, 2020). Niet om inhoud op te leggen, maar om samen te zoeken naar verantwoorde werkvormen waarin jongeren leren nadenken over relaties, toekomst, gezinsvorming en verantwoordelijkheid. Dit verlaagt de handelingsdrempel voor leerkrachten en versterkt de school in haar opvoedende en beschermende functie. Het vertrekpunt is steeds de dialoog met leerkrachten, waarin ruimte is voor hun eigen context en overtuigingen.

Daarnaast is vroegsignalering van risicofactoren een tweede cruciaal luik. Leerkrachten bevinden zich in een unieke positie om beginnende signalen van kwetsbaarheid waar te nemen, zoals

uitspraken over huwelijk, schooluitval, gedragsverandering of sociale druk vanuit het gezin. Toch voelen velen zich handelingsverlegen of onvoldoende bevoegd om in te grijpen (Wahid, 2024). Orthopedagogen kunnen hier ondersteuning bieden via praktische richtlijnen, casusbesprekingen en coaching over hoe gevoelige gesprekken op een veilige manier gevoerd kunnen worden. Onderzoek in Lombok toont aan dat deze ondersteuning leerkrachten helpt om actief op te treden, zonder angst voor conflict of veroordeling (Mutawali, 2016).

Tot slot kan een structurele aanpassing overwogen worden in het schoolbeleid zelf. In veel Indonesische scholen worden meisjes die trouwen of zwanger raken uitgesloten van verder onderwijs, een praktijk die hoewel zelden wettelijk vastgelegd, maatschappelijk breed wordt gedragen (Child Marriage in Indonesia, 2022; Rohmah, Handayani & Yulianti, 2020). Deze uitsluiting belemmert open communicatie en versterkt het risico op schooluitval. Orthopedagogen kunnen een bemiddelende rol opnemen door met schoolteams te werken aan beleid dat herinschrijving onder begeleiding mogelijk maakt. Dit herstelt niet alleen het recht op onderwijs, maar versterkt ook het vertrouwen tussen leerkrachten en leerlingen, en creëert een klimaat waarin preventief handelen haalbaarder wordt.

Zo ontstaat een schoolsysteem dat niet alleen kennis overdraagt, maar ook bescherming biedt, ruimte schept voor reflectie en jongeren ondersteunt in het maken van bewuste keuzes binnen hun eigen culturele en religieuze referentiekaders.

c. Partnerschap met religieuze leiders en dorpsautoriteiten

Religieuze en lokale leiders spelen een cruciale rol in de legitimatie of afwijzing van kindhuwelijken. Families beroepen zich bij twijfel vaak op religieuze goedkeuring, waarbij figuren zoals imams, penghulu of dorpschoude normstellend optreden. Toch blijkt uit onderzoek dat veel religieuze leiders openstaan voor reflectie en samenwerking, mits pedagogische argumenten worden vertaald naar gedeelde zorg en sociaal relevante kaders (Mutawali, 2016; Aminah & Darmawan, 2023).

Orthopedagogisch handelen betekent hier: relaties opbouwen, aanwezig zijn en dialogen mogelijk maken. Dit kan door samen met religieuze en dorpsleiders werktafels op te zetten rond kindbescherming, ontwikkeling of huwelijkspraktijken. Ook het begeleiden van processen rond dorpsreglementen (*Peraturan Desa*), waarin minimumleeftijden, overlegstructuren of consultatieverplichtingen worden vastgelegd — biedt kansen tot gemeenschapsbrede gedragsverschuiving, zonder culturele confrontatie. Religieuze leiders kunnen hierbij worden

ondersteund in het vormgeven van moreel gezag op een manier die jongeren beschermt én de gemeenschap meeneemt.

Op het mesoniveau wordt dus niet gewerkt tegen gevestigde structuren, maar in samenwerking met hen. Orthopedagogische begeleiding kan hier bijdragen door scholen, dorpsstructuren en (religieuze culturele) gemeenschappen te ondersteunen in het herdenken van hun opvoedingsrol, zonder die te ondermijnen. Zo wordt normverschuiving niet opgelegd, maar samen.

De kracht van mesoniveau-interventies ligt in hun vermogen om gevestigde sociale praktijken van binnenuit te bevragen. Door samenwerking met schoolteams, dorpsautoriteiten en religieuze leiders ontstaat een gedeeld eigenaarschap over verandering. Zo worden meisjes niet enkel individueel versterkt, maar ook sociaal ondersteund in het kiezen van hun eigen pad.

7. CONCLUSIE

Kindhuwelijken in Lombok zijn geen individuele beslissingen, maar het gevolg van een complex samenspel van structurele ongelijkheid, sociaal-culturele druk en gezinsdynamiek. Op macroniveau creëren armoede, zwak onderwijsbeleid en juridisch pluralisme een kwetsbare basis waarin jongeren weinig perspectief, bescherming of rechtszekerheid ervaren. Op mesoniveau worden normen over gehoorzaamheid, kuisheid en vrouwelijke rolpatronen bevestigd via scholen, religieuze instituties en dorpsstructuren. Op microniveau spelen opvoedingsstijlen, gezinsdruk en een gebrek aan handelingsruimte (agency) een centrale rol. Meisjes bevinden zich op het kruispunt van al deze assen en lopen daardoor het grootste risico.

Deze bachelorproef toont aan dat kindhuwelijken standhouden binnen een systeem dat alternatieven zelden zichtbaar maakt. Door dit systeem laag voor laag te analyseren, werd duidelijk waar zich tegelijk de handelingsruimte van de praktijkgerichte orthopedagoog bevindt. Die ruimte situeert zich vooral op micro- en mesoniveau: in het werken met jongeren, gezinnen, scholen en gemeenschappen. Daar kan begeleiding versterkend werken wanneer ze gericht is op het ontwikkelen van veerkracht, zelfvertrouwen, kritische reflectie en verbondenheid. Voor meisjes betekent dit: leren omgaan met sociale druk, grenzen leren stellen, perspectief ontwikkelen én ervaren dat er andere paden mogelijk zijn. Maar ook ouders, leerkrachten en gemeenschapsleiders verdienen begeleiding en dialoog, zodat zij ruimte kunnen creëren voor alternatieven binnen hun eigen waardenkader.

Een belangrijk inzicht in deze bachelorproef is dat effectieve orthopedagogische begeleiding niet ontstaat vanuit oppositie, maar vanuit aansluiting. Preventie werkt niet via morele veroordeling of externe druk, maar via kleine, betekenisvolle stappen binnen herkenbare referentiekaders.

Dat vraagt om een grondhouding van respect, reflectie en bewustzijn van eigen positie, waarbij waarden van de doelgroep worden erkend zonder schadelijke praktijken te legitimeren.

8. CONCRETE ACTIE

Op basis van de voorafgaande analyse werkte ik een concrete interventie uit in de vorm van een voorlichtingssessie. Deze actie vertrekt vanuit de overtuiging dat preventie pas effect heeft wanneer jongeren inzicht verwerven in de oorzaken en gevolgen van kindhuwelijken, en wanneer die informatie wordt aangeboden binnen hun eigen culturele referentiekader. De sessies werden uitgewerkt met aandacht voor participatie, ervaringsgericht leren en divers-sensitieve begeleiding. Ik ontwikkelde hiervoor een gedetailleerd manuscript (zie bijlage 1) dat elke werkvorm verantwoordt en dat in de toekomst herbruikbaar is in gelijkaardige settings.

De voorlichting was gericht op eerstejaarsstudenten van SMK Anak Bangsa (15–16 jaar), een doelgroep die zich op het kruispunt bevindt van verschillende assen van kwetsbaarheid. Om hun beginsituatie in kaart te brengen, werd vooraf een online enquête afgenomen via Google Forms. Hieruit bleek dat vrijwel geen enkele leerling eerder informatie had gekregen over kindhuwelijken via school, terwijl nagenoeg iedereen het onderwerp belangrijk vond. Die nulmeting vormde, samen met mijn literatuurstudie en observaties, de basis voor de inhoudelijke opbouw van de sessies.

Opbouw en methodiek

De voorlichting bestond uit twee opeenvolgende sessies van telkens twee uur, waarbij theorie, groepsreflectie, storytelling en creatief werk elkaar afwisselden. Ik werkte volgens de principes van activerend leren en participatieve orthopedagogie, met respect voor de culturele en religieuze gevoeligheden van de doelgroep (Pels, 2021; Wahid, 2024).

Sessie 1: Bewustwording en verkenning

De eerste sessie had als doel om een veilige en open leeromgeving te creëren en basiskennis op te bouwen. We begonnen met een ijsbreker in de vorm van een "agree/disagree"-oefening buiten, met stellingen over huwelijk, gender, religie en sociale verwachtingen. Deze methode maakte normenkaders zichtbaar en activeerde groepsgebrek op een laagdrempelige manier.

De antwoorden bevestigden enerzijds klassieke rolpatronen (zoals gehoorzaamheid aan ouders en het belang van vroege huwelijken), maar lieten ook ruimte zien voor nuance. Zo gaven veel jongeren aan dat onderwijs op deze leeftijd belangrijker is dan trouwen en dat financiële motieven een huwelijk niet mogen forceren. Deze ambivalentie wees op verschuivingen in het denken bij jongeren en gaf richting aan de rest van het programma.

Vervolgens maakten de jongeren in groepjes een interactieve mindmap over de oorzaken van kindhuwelijken. Hun antwoorden (armoede, schaamte, traditie, religieuze druk) werden aangevuld met kennis uit de literatuur en op het bord samengevat. Na een korte pauze reflecteerden ze in groepjes over mogelijke gevolgen van kindhuwelijken, die ze op papier noteerden en presenteerden. Hieruit bleek dat jongeren vooral nadelen zagen voor onderwijs, vrijheid en mentale gezondheid, maar soms ook voordelen noemden zoals ‘bescherming’ of ‘status’. Ik vulde waar nodig aan en verbond hun inzichten aan eerder besproken oorzaken.

Tot slot kregen de leerlingen een huiswerkopdracht: het uitwerken van een eigen casus over een kindhuwelijk in hun omgeving. Hiervoor ontwierp ik een ondersteunende ‘homework sheet’ met gerichte vragen (zie bijlage 8). Deze opdracht had tot doel om de abstracte thematiek te verbinden aan hun eigen leefwereld en hen te stimuleren tot diepere reflectie.

De sessie werd afgerond met een interactieve Kahoot-quiz als speelse herhaling van de besproken inhoud.

Sessie 2: Verdieping en reflectie

De tweede sessie bouwde voort op de inzichten uit sessie 1. We begonnen met het bespreken van het huiswerk. Sommige leerlingen deelden hun casus plenair, waarna we gezamenlijk analyseerden welke oorzaken en gevolgen zichtbaar waren in hun verhalen. Deze werkvorm versterkte hun gevoel van eigenaarschap en betrokkenheid.

Daarna volgde een videofragment van een jonggehuwd meisje, wat de emotionele lading van het thema zichtbaar maakte. We bespraken haar verhaal en koppelden dit aan thema’s zoals gendernormen, religieuze druk en toekomstverlies. Dit bood een brug naar het bespreekbaar maken van morele en religieuze kaders zonder deze te ondergraven.

In een volgende fase stond de rol van religie centraal. Samen met de jongeren ging ik in gesprek over hoe religieuze waarden niet alleen kunnen functioneren als normerende kracht, maar ook als bron van bescherming, kennis en zelfontplooiing. We bespraken hoe religie, afhankelijk van de interpretatie, jongeren net kan versterken. De nadruk lag hierbij op het vinden van evenwicht: religie hoeft geen rem te zijn op preventie, maar kan net een vertrouwd kader bieden waarin reflectie, keuzevrijheid en onderwijs ruimte krijgen.

Om dit concreet te maken, haalde ik Koranverzen en hadiths aan die het belang van kennis en leren onderstrepen. Zo benadrukte ik dat het volgen van onderwijs binnen de islam niet alleen wordt aangemoedigd, maar zelfs als plicht wordt beschouwd. Op die manier bood ik een tegengewicht aan de dominante religieuze legitimering die vaak gebruikt wordt om kindhuwelijken goed te praten.

Daarnaast besprak ik de rechten en plichten binnen het huwelijk vanuit islamitisch perspectief en gaf ik het voorbeeld van Khadija (r.a.), de eerste vrouw van de profeet Mohammed (vznh), als inspirerend rolmodel. Zij trouwde op latere leeftijd, was een invloedrijke zakenvrouw en nam zelf het initiatief tot het huwelijk. Dit voorbeeld toonde aan dat er geen 'juiste' leeftijd staat op trouwen en dat een van de meest gerespecteerde vrouwen binnen de islam, op veertigjarige leeftijd trouwde met dé profeet. Bovendien toonde dit dat een vrouw meer kan zijn dan enkel echtgenote en moeder, als ze dat wil. Ook de genderrollen werden hiermee subtiel aangekaart. Zij deed niet alleen het aanzoek maar ondersteunde hem ook financieel.

Tot slot volgde een brainstorm over wat jongeren zélf nodig hebben om sterker te staan. In groepjes schreven ze op post-its een boodschap aan leeftijdsgenoten. Deze werden verzameld op een gezamenlijk reflectiebord. De sessie werd afgesloten met een quiz en een korte terugblik.

Evaluatie en impact

Na beide sessies werd via anonieme formulieren feedback verzameld. Uit de eerste sessie (n=60) bleek dat jongeren de inhoud als duidelijk, relevant en veilig ervaren. Meer dan 90% gaf aan iets bijgeleerd te hebben. In de tweede sessie (n=49) bevestigden jongeren dit: bijna allen vonden de sessie nuttig, 100% gaf aan nieuwe kennis te hebben opgedaan en de gemiddelde score was 4,8/5. Jongeren gaven aan kritischer te zijn gaan nadenken over kindhuwelijken en het belang van onderwijs.

Open antwoorden benadrukten het respectvolle karakter van de sessies, de afwisseling in werkvormen en het feit dat ze zich gehoord voelden.

Professionele positionering en orthopedagogische keuzes

Bij het geven van deze voorlichting handelde ik vanuit de grondhouding en orthopedagogische principes die eerder in deze scriptie zijn uiteengezet. Diverssensitiviteit, kruispuntdenken en contextbewustzijn vormden daarbij de rode draad. In elke fase van voorbereiding tot uitvoering, sloot ik bewust aan bij het referentiekader van de jongeren. Ik werkte met herkenbare voorbeelden, creëerde ruimte voor open gesprek en nodigde uit tot reflectie zonder normatief te zijn.

Daarnaast vertrok ik vanuit de visie van Nieuwe Autoriteit (Omer, 2004). Deze visie leerde mij om mijn positie als begeleider niet in te vullen vanuit controle, maar vanuit aanwezigheid, verbinding en zelfbeheersing. In plaats van te overtuigen of te sturen, bood ik een veilig kader waarbinnen jongeren zelf mochten nadenken, twijfelen en delen. Hierdoor werd de voorlichting geen

eenrichtingsverhaal, maar een gedeeld leerproces waarin ik als begeleider aanwezig bleef zonder te domineren.

Ook bij de methodische uitwerking koos ik doelbewust voor interactieve en ervaringsgerichte werkvormen: stellingen, groepsopdrachten, verhalen, visuele ondersteuning en reflectieopdrachten. Theorie werd niet abstract gebracht, maar telkens gelinkt aan hun leefwereld. Om aansluiting te garanderen, werden alle materialen vertaald, besproken en afgestemd met lokale begeleiders.

9. SLOTREFLECTIE

Deze bachelorproef is voor mij veel meer geweest dan een academische opdracht. Het was een intensief leerproces waarin ik niet alleen mijn kennis heb verdiept, maar ook mijn professionele houding, sensitiviteit en verantwoordelijkheidsgevoel heb aangescherpt. Door me te verdiepen in de oorzaken en gevolgen van kindhuwelijken in Lombok, en in gesprek te gaan met jongeren, ouders, leerkrachten en gemeenschapsfiguren, groeide mijn inzicht in de complexiteit van dit fenomeen én in mijn rol als praktijkgerichte orthopedagoog.

Wat ik vooral meeneem, is dat begeleiding in kwetsbare contexten pas betekenisvol wordt wanneer ze vertrekt vanuit de leefwereld van de ander en niet vanuit het perspectief van de begeleider. Dit vraagt om voortdurend schakelen tussen nabijheid en kritische afstand, tussen empathie en positionering, tussen culturele herkenning en pedagogische alertheid. De grondhouding die daarvoor nodig is geen aanvulling, maar het fundament van ethisch en duurzaam orthopedagogisch handelen. Hoewel

Ik besef nu des te meer dat effectieve preventie tegen kindhuwelijken niet ontstaat uit grote structurele ingrepen of confrontatie, maar uit kleine, haalbare stappen die herkenbaar en haalbaar zijn voor de betrokkenen. Verandering begint bij aansluiting, dialoog en vertrouwen. Niet alleen jongeren hebben hierin begeleiding nodig, ook ouders, leerkrachten en religieuze

leiders spelen een sleutelrol. Mijn opdracht als orthopedagoog is dan ook niet om te overtuigen, maar om ruimte te creëren voor reflectie, nuance en alternatieven binnen hun eigen referentiekader.

De voorlichting die ik ontwikkelde was in dat opzicht een eerste concrete stap. Ze gaf me niet alleen inzicht in de denkpatronen van jongeren, maar toonde ook wat mogelijk wordt wanneer er een veilige ruimte is om samen te denken, te twijfelen en te herinterpreteren. Jongeren durfden kritisch na te denken over hun situatie, alternatieven te verkennen en eigen betekenis te geven aan hun toekomst, zolang wij hen daarin serieus nemen.

Tegelijk bracht dit traject ook nieuwe vragen met zich mee. Zo merkte ik hoe beperkt het onderzoek is naar microniveaufactoren die jongeren – vanuit hun gezinscontext, affectieve behoeften of individuele draagkracht – drijven richting een kindhuwelijk. Als ik deze bachelorproef opnieuw zou schrijven, zou ik nog meer inzetten op het in kaart brengen van precies die ervaringen. Ook vraag ik me af hoe we het perspectief van jongens sterker kunnen integreren, zonder de kwetsbaarheid van meisjes uit het oog te verliezen. Die wisselwerking verdient meer aandacht, zowel in begeleiding als in onderzoek.

Verder heb ik geleerd dat begeleiding niet ‘neutraal’ hoeft te zijn, omdat ook de invulling van neutraliteit nooit echt neutraal is. Wat als neutraal wordt gezien, vertrekt vaak vanuit een dominante norm die niet voor iedereen vanzelfsprekend of veilig aanvoelt. Begeleiding moet juist aansluiten bij de leefwereld en het referentiekader van de cliënt. Dat inzicht is voor mij bijzonder belangrijk, omdat ik tijdens mijn opleiding vaak heb nagedacht over hoe orthopedagogische begeleiding en bijvoorbeeld religie elkaar kunnen versterken of ondersteunen. In plaats van persoonlijke waarden en overtuigingen te zien als iets dat buiten de hulpverlening hoort te blijven, beschouw ik ze nu als mogelijke aanknopingspunten binnen een afgestemde begeleiding. Mijn identiteiten hoeven geen hindernis te zijn, maar kunnen (waar gepast en met zorg), juist een troef vormen. Ik hoef geen geforceerde neutraliteit na te streven, want ook zichtbaarheid en herkenning zijn belangrijk. “What you see is what you can be” geldt ook binnen hulpverlening. Als begeleider kan je impliciet een rolmodel zijn, zeker voor jongeren die zichzelf zelden weerspiegeld zien in de mensen die hen begeleiden.

Ik neem de inzichten en ervaringen uit dit traject mee in mijn toekomstige werk als orthopedagoog. Ze hebben mijn visie verdiept en leren mij dat goede begeleiding niet draait om snelle oplossingen, maar om het zoeken naar haalbare stappen binnen de leefwereld van jongeren. In elke begeleiding zal ik aandacht blijven hebben voor de sociale context, machtsverhoudingen en structurele ongelijkheid omdat rechtvaardigheid daar begint.

BRONNENLIJST

- Aminah, N., & Darmawan, E. (2023). The role of local values in preventing early marriage in Indonesia. *Indonesian Journal of Social and Family Studies*, 5(1), 45–58.
- Arnez, M., & Budianta, M. (2024). Gender, Islam and Sexuality in Indonesian Policy Discourses. *Journal of Southeast Asian Studies*, 55(1), 112–130.
- Arnez, M., & Nisa, E. F. (2024). Religious legitimacy and marriage dispensation in Indonesia. *Religion and Society*, 20(2), 88–104.
- Badan Pusat Statistik. (2022). *Statistik Pernikahan Usia Anak di Indonesia*. Jakarta: BPS.
- Bunga, R. M., Sari, R. P., & Nuraini, D. (2025). Parenting patterns and early marriage: An ethnographic study in rural Indonesia. *Asian Journal of Family Studies*, 8(2), 123–138.
- Burgess, R. A., Wight, D., & Ponsford, R. (2023). Faith, sexual morality and young people: A critical realist approach to religion and sexuality education. *Sex Education*, 23(1), 45–61.
- Child Marriage in Indonesia. (2022). *Drivers, Norms and Interventions*. Girls Not Brides & UNICEF.
- EMpower. (2020). *Girl Path Tool: Supporting girls to identify assets and obstacles*. New York: EMpower Foundation.
- Fitria, L. D., Rahayu, S. R., & Saputra, A. (2024). The role of education in breaking the cycle of child marriage: Evidence from rural Indonesia. *International Journal of Educational Development*, 99, 102742.
- Girls Not Brides. (2020). *Empowering girls to prevent child marriage: A review of interventions*. London: Girls Not Brides.
- Hidayana, I., Mufidah, A., & Azkia, A. N. (2016). *Child Marriage and Social Norms in Lombok*. Jakarta: Rumah Kita Bersama.
- Komnas Perempuan. (2022). *Annual Report on Women's Rights and Regional Regulations in Indonesia*. Jakarta: Komnas Perempuan.
- Kurniasanti, R. A., & Prasetyo, D. (2019). Social stigma and adolescent pregnancy in Lombok. *Indonesian Journal of Public Health*, 14(2), 78–89.
- Le Bossé, Y. (2016). *Intervention communautaire: Pour une approche intégrée du développement social*. Montréal: Presses de l'Université du Québec.
- Merarik Culture. (2023). Traditional marriage rituals among the Sasak people. *Sasak Cultural Journal*, 9(1), 22–31.

- Mutawali, L. (2016). The role of Islamic values in shaping family education in Indonesia. *Indonesian Journal of Islamic Education*, 4(2), 35–49.
- Psaki, S. R., McCarthy, K. J., & Mensch, B. S. (2021). Child marriage and psychosocial well-being: A longitudinal study of adolescent girls in rural Bangladesh. *Journal of Adolescent Health*, 68(3), 513–520.
- Roose, R., De Bie, M., & Roets, G. (2014). Positioneren en verbinden in de context van verschil. *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*, 53(4), 204–215.
- Rozak, M., & Aviana, F. (2024). Family perceptions and child marriage in Indonesia. *Indonesian Journal of Child and Family Welfare*, 6(1), 11–27.
- Rumble, L., Peterman, A., & Amin, S. (2018). Schooling and child marriage in Indonesia: A multidimensional analysis. UNICEF Office of Research–Innocenti.
- Samnuzulsari, D., Pratiwi, R. A., & Faizal, M. (2025). Early marriage in rural Indonesia: Structural and cultural determinants. *Asian Journal of Women’s Studies*, 31(1), 98–115.
- Situmorang, E. (2024). Challenges in implementing comprehensive sexuality education in Indonesia. *Journal of Educational Policy*, 29(2), 150–167.
- UNFPA. (2012). *Marrying Too Young: End Child Marriage*. New York: UNFPA.
- UN General Assembly. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1)*. United Nations.
- UNICEF. (2022). *State of the World’s Children: 2022 Report*. New York: UNICEF.
- UNICEF & ICRW. (2017). *Understanding the Drivers of Child Marriage in Indonesia*. New York: UNICEF.
- Utomo, I. D., Reimondos, A., & McDonald, P. (2014). Adolescent reproductive knowledge in Indonesia. *Asian Population Studies*, 10(1), 1–17.
- Van Bemmelen, S., & Grijns, M. (2019). The resilience of adat marriage practices in contemporary Lombok. *Journal of Indonesian Social Sciences and Humanities*, 12(2), 35–58.
- Wahid, A. (2024). Teacher beliefs and early marriage in West Nusa Tenggara. *Journal of Educational Research Indonesia*, 7(1), 44–59.
- Wahono, R. S., Kurniawan, H., & Saraswati, A. (2022). Child marriage in Indonesia: Impacts and interventions. *Indonesian Journal of Public Health Policy*, 11(2), 223–238.
- WHO. (2024). *Empowering girls through education and participation: A strategy to end child marriage*. Geneva: World Health Organization.

Zulfiani, H. (2017). Court practices in child marriage dispensations in Indonesia. *Indonesian Law Journal*, 8(1), 65–89.

Rosmanida, R., Yeni, C., Kurnia, E. D., Reskina, R., Ningsih, I., & Safrudin, S. (2022). *The effect of salary amount on teachers' performance*. *Indonesian Journal of Multidisciplinary Science*, 2(2), 500–504.

BIJLAGEN

Omwille van hun grote omvang, worden volgende bijlagen via Canvas geüpload:

- Bijlage 1: Manuscript voorlichting
- Bijlage 2: Tekst voorlichting
- Bijlage 3: Feedback voorlichting sessie 1 + 2
- Bijlage 4: transcript interview W
- Bijlage 5: Vertaling transcript interview W
- Bijlage 6: transcript interview A